

Hanneke Schaap-Jonker
& Gert van den Brink

**Anders
voelen,**

**anders
geloven**

Over autisme en geloofservaring

Inhoud

Woord vooraf	7
1. Inleiding: autisme en geloofservaring	13
2. Wat ik wél weet, is dat ik Hem absoluut, absoluut, absoluut nodig heb! <i>Het verhaal van Bas</i>	18
3. Ik heb geen zekerheid in het geloof en ik twijfel of ik dat ooit ga vinden <i>Het verhaal van Christa</i>	22
4. Eigenlijk loop ik de hele kerkdienst achter de feiten aan en doe ik het voor mijn gevoel steeds verkeerd <i>Het verhaal van Daniëlle</i>	27
5. Autismen, gevoel en geloof	33
6. Mag het anders? Bijbelse voorbeelden	48
7. Geen liefde, maar geloof	57

8. Geen hoge eisen, maar genade	71
9. Anders is belangrijk in de gemeente van Christus en niet vrijblijvend	83
10. Autisme, geloof en kerk: praktische handreikingen	92
Bijlage 1: Wat is autisme? Kenmerken, feiten en de rol van de hersenen	107
Bijlage 2: Manieren van denken en waarnemen bij autisme: psychologische theorieën	112
Nawoord	121
Personalía	124

1. Inleiding: autisme en geloofservaring

Ik heb geen zekerheid in het geloof en ik twijfel of ik dat ooit ga vinden. Daar word ik moedeloos van. Is het wel mogelijk om zekerheid te vinden met mijn ASS en mijn weinige gevoel en beleving? Ik voel eigenlijk altijd twijfel en verwarring. – Christa

Ik heb steeds gedacht dat oprecht, waar en zaligmakend geloof altijd gekoppeld is aan bevinding... En als ik bevinding lastig vind, is mijn geloof dan wel echt? – Bas

Veel mensen met autisme worstelen met vragen zoals die van Christa en Bas. Vragen die vaak over het ervaren van het geloof gaan, over iets voelen in relatie tot God. Nu is gevoel iets belangrijks in onze tijd en cultuur. Mensen zeggen bijvoorbeeld dat 'iets goed moet voelen': als je een beslissing neemt, moet je daar ook een tevreden gevoel bij hebben. En als iets niet fijn voelt, kan dat een reden zijn om ermee te stoppen.

Als het over geloof en kerk gaat, heeft gevoel ook een belangrijke plaats. Geloof is niet alleen een zaak van het

verstand, maar ook van het hart, wordt dan gezegd. En als het over het hart gaat, lijken daarmee gevoelens bedoeld te worden, bijvoorbeeld het gevoel van liefde. Niet voor niets tekenen mensen rode hartjes voor liefde en verliefdheid.

Geloof gaat dus niet alleen om de leer (geloven is niet hetzelfde als een bepaalde les uit je hoofd leren), maar ook om het leven en de beleving. Alleen iets weten is dan niet genoeg. Het gaat erom dat je ervaart dat wat je gelooft over God ook echt zo is, en dat je ernaar handelt in je leven. In dit verband wordt ook wel de term 'bevinding' gebruikt. Bevinding heeft te maken met de ervaring dat je persoonlijk betrokken bent in geloven, dat wat je leest in de Bijbel en hoort in de kerk, echt over jou gaat. Wat God zegt, is dan niet in het algemeen waar, maar ook waar voor jou, en dat voel je ook, door het getuigenis van de Heilige Geest in je hart.

Maar wat nu als voelen moeilijk is? Is bevinding of ervaring in relatie tot de Heere God (of bevindelijke kennis, iets uit eigen ervaring weten) dan ook onmogelijk? Wat nu als je door autisme of een andere reden moeite hebt om net zo te geloven als anderen in je kerk? Ben je dan minder 'geschikt' om de stem van de Heilige Geest in je hart te verstaan? Wat als je de indruk krijgt dat je vanwege je beperking nooit zult kunnen geloven op de manier zoals je het in de kerk hoort? Kan geloven dan ook anders, mag het anders? Of is jouw geloof dan niet het ware, het echte geloof? Het is de bedoeling dat je na het lezen van dit boek antwoorden hebt gevonden op deze vragen.

Dit boek begint met ervaringsverhalen van Bas, Christa en Daniëlle (hoofdstuk 2, 3 en 4). In de hoofdstukken die daarna

komen, vind je citaten terug uit hun verhalen, maar ook van anderen die eerder hebben verteld over autisme en geloof.

In hoofdstuk 5 staat voelen bij autisme centraal. Beschreven wordt hoe te weinig voelen of te veel voelen gevolgen heeft voor geloof en de manier waarop geloof ervaren wordt.

Hoofdstuk 6 laat zien dat in de Bijbel op heel verschillende manieren gesproken wordt over geloven en het dienen van de Heere. De woorden die gebruikt worden, hebben lang niet altijd te maken met gevoel.

In hoofdstuk 7 lees je wat Luther heeft gezegd over geloof. In zijn tijd bestond de diagnose autisme nog niet, maar op grond van wat Luther schrijft, zou je kunnen zeggen dat mensen met autisme beter kunnen begrijpen of dieper kunnen peilen wat geloven is dan mensen zonder autisme. Hoofdstuk 8 gaat over genade en ook daarin komt Luther aan het woord. Genade staat tegenover de hoge eisen die we aan anderen en onszelf kunnen opleggen, en zegt alles over het goede karakter van God.

Veel mensen met autisme voelen zich anders en minder binnen de christelijke gemeente. Dat zou niet zo moeten zijn, en hoofdstuk 9 legt dat uit aan de hand van 1 Korinthe 12, waar Paulus de gemeente met een lichaam vergelijkt. Dit hoofdstuk is een pleidooi om open te staan voor elkaar, van elkaar te leren, en ook voor elkaar te zorgen. Hoe dat er praktisch uit kan zien, wordt beschreven in hoofdstuk 10.

Omdat autisme, geloof en ervaring het centrale thema van dit boek vormen, begint het boek niet met een omschrijving van 1) kenmerken van autisme en 2) theorieën die autisme verklaren, maar vind je die achterin als bijlage 1 en 2.

Kenmerken van en verklaringen voor autisme kunnen helpend zijn, maar zeggen nog niet wat autisme is, hoe je daarnaar kunt kijken en met welke woorden je er het beste over kunt spreken. Is autisme iets wat je hebt, of is autisme iets wat onderdeel is van wie je bent? Dat is best een lastige vraag en mensen beantwoorden die vraag verschillend. Zowel binnen de wetenschap als de autismede gemeenschap wordt er regelmatig over gesproken. Sommigen vinden het storend wanneer gesproken wordt over 'mensen met autisme', omdat autisme iets is wat alles beïnvloedt. Het is niet iets wat je 'hebt', zoals je blauwe ogen hebt of een kalknagel. Integendeel, het behoort tot je identiteit. Zij gebruiken liever de woorden 'autist' of 'autistisch' – je zegt toch ook niet 'iemand met intelligentie'? Anderen vinden dat geen goed idee en stellen liever de persoon centraal, die meer is dan 'autist' of 'autistisch'. Genoemde woorden klinken hun soms akelig in de oren en ze ervaren ze als stigmatiserend of zelfs als een scheldwoord. In dit boek gebruiken we daarom zowel identiteits- als persoonsformuleringen. Meestal kiezen we voor 'als je autisme hebt' of 'mensen met autisme'. In het Engels zijn deze formuleringen trouwens *not done*, daar is *autistic* juist een gewenst woord. Of het fraaie *I'm on the spectrum*.

Dat spectrum benadrukt dat mensen met autisme niet allemaal hetzelfde zijn, maar dat ze onderling verschillen. En als je een beetje op het randje van het autismspectrum zit, verschil je niet veel van mensen die dicht bij het spectrum komen, maar er net buiten vallen. Daarom wordt autisme ook gezien vanuit het perspectief van (neuro) diversiteit: autisme is meer een variatie dan een afwijking, iets dat anders is dan wat als 'normaal' wordt gezien. Want

wie of wat is eigenlijk normaal? 'Neurotypische' mensen, zoals mensen zonder autisme binnen deze diversiteitsbeweging genoemd worden, hebben ook hun eigenaardigheden en beperkingen.

Het mooie van het denken vanuit neurodiversiteit is dat de normen van hoe het hoort en wat er moet niet automatisch worden bepaald door de meerderheid, en soms is dat best verfrissend. (Denk bijvoorbeeld aan de vaagheid en de onuitgesproken verwachtingen waarmee neurotypische mensen kunnen communiceren.) Tegelijk geldt dat autisme binnen de ggz als een ontwikkelingsstoornis gezien wordt, en daar is ook wat voor te zeggen. In hoofdstuk 9 komen we terug op de verschillende manieren van kijken naar en spreken over autisme in relatie tot de christelijke gemeente. Daar wordt duidelijk dat iedereen een plek mag hebben binnen de gemeente van Christus. Als het binnen de gemeente over je identiteit gaat, is het niet van het grootste belang of je wel of geen autisme hebt. Dan telt of je God mag kennen en door Hem gekend bent, of je door het geloof verbonden bent met Christus, dankzij Zijn genade. Autismen maakt het voor sommigen moeilijker om daar zeker van te zijn, voor anderen juist makkelijker. Gelukkig maakt het voor God niet uit. Gods genade is niet afhankelijk van ons, maar van Zijn karakter.

2. 'Wat ik wél weet, is dat ik Hem absoluut, absoluut, absoluut nodig heb!'

Het verhaal van Bas

Bas is een 35-jarige man met autisme. Hij is getrouwd en is vader van drie kinderen. Bas werkt bij een computerbedrijf. Zijn collega's waarderen zijn werk en accepteren dat hij in de pauze liever in zijn eentje een stukje wandelt dan dat hij aanschuift bij de gezamenlijke lunch. Bas voelt zich op zijn werk op zijn plek, omdat hij weet dat hij er mag zijn, mét zijn autisme en de beperkingen die daarbij horen.

In de kerk is dat anders. Daar voelt Bas zich niet alleen 'anders', maar ook 'minder'. Geloven is voor hem een moeilijke zaak, vooral de bevindelijke kant van geloven. En juist die kant lijkt in de prediking zo centraal te staan.

Bas vertelt hierover: 'Is het voor iemand met autisme wel mogelijk om een waar geloof te hebben? Mensen met autisme hebben vaak niets met gevoel en gevoelens en zijn bovendien meestal bovengemiddeld intelligent en erg rationeel ingesteld. Ik heb steeds gedacht dat oprecht, waar en zaligmakend geloof altijd gekoppeld is aan bevinding... En als ik bevinding lastig vind, is mijn geloof dan wel echt? Die vraag laat me niet los.'

'Wanneer is het geloof een zaak van het hart en dus meer dan alleen van het verstand? Hoe weet je dat voor jezelf?'

Als het gaat om besef van zonde, is dat besef bij mij meer rationeel dan emotioneel. Last van zonden? Nee. Het is meer dat ik me realiseer dat ik iets niet had mogen doen. Ik wil niet dat het gebeurt en het gebeurt toch. Zoals in Romeinen 7 staat: Het kwade dat ik niet wil, doe ik. Dat zondebesef speelt zich meer af in mijn gedachten dan dat ik het voel. Heb ik er dan wel echt last van dat ik zondig ben?

Vanwege de moeite met het ervaren denkt Bas dat hij wezenlijk tekortschiet als hij in de kerk hoort dat een gelovige bepaalde ervaringen moet hebben. 'Tijdens de preek vraag ik me steeds af of ik dat wel heb en of ik daar iets van ken. Vaak denk ik dat het niet zo is. Ik heb veel last van onzekerheid. Hoe kan ik zekerder worden in het geloof? Daar worstel ik mee. Door mijn autisme werken dingen voor mij vaak anders. Maar als het gaat om geloven, lijkt dat niet te kunnen.'

Als het Heilig Avondmaal gevierd wordt, lijkt dat bedoeld te zijn voor mensen die doorleefd hebben een zondaar te zijn en dit 'in hun hart gevoelen'. 'Mag ik aangaan als ik niet verder kom dan de overtuiging dat ik gezondigd heb en Gods verzoening nodig heb? Is dit niet te verstandelijk?' vraagt Bas zich af. 'Dat ik God verdriet doe met mijn zonde, daar is zo moeilijk in te komen. Wat als ik niet weet hoe het voelt om "jezelf te leren kennen als een vijand van God" en om "de Heere lief te hebben met heel mijn hart"?' Liefhebben is immers een moeilijk begrip voor hem. De gevoelskant van relaties met mensen vormt voor hem al een probleem, en het liefhebben van God is nog ingewikkelder.

Voor Bas is liefhebben niet zozeer een gevoel, maar gedrag. Hij houdt van zijn ouders, maar hij laat dat vooral

op een praktische manier zien. 'Ik help bijvoorbeeld mijn vader met de administratie van zijn bedrijf of ik doe boodschappen voor mijn moeder, die last heeft van reuma. Maar als het over God gaat, weet ik niet goed hoe ik dat moet doen.' Bas worstelt met de vraag of hij ook gewoon door zijn gedrag mag laten zien dat hij de Heere liefheeft in plaats van dat hij daar een bepaald gevoel bij moet hebben. 'Wat ik wél weet, is dat ik Hem absoluut, absoluut, absoluut nodig heb!' Bas weet dat hij een zondaar is, en dat hij vergeving nodig heeft. Die wil hij ook van de Heere ontvangen en hij wil uit dankbaarheid zijn leven toewijden aan Hem. Maar of gehoorzaamheid vanuit een overtuiging ook een vorm van liefhebben en dus geloven mag zijn, dat is iets waar hij niet uitkomt.

Bas verlangt ernaar om meer te weten over de manier waarop hij met zijn autisme moet geloven. 'Ik weet dat geloof een gave van God is en dat God almachtig is. Autisme hoeft God dus niet in de weg te staan om het geloof in mij te bewerken. Maar hoe kan ik weten of geloof bij mij een zaak van het hart is of slechts van het verstand?' Als iemand met autisme moeite heeft om bij zijn gevoel te komen, heeft dat ook consequenties voor geloven. Zou het tot geloof komen dan toch anders kunnen gaan dan bij iemand zonder autisme? En mág het dan anders gaan?

Bas voelt zich eenzaam in zijn strijd. In het dagelijks leven voelt hij zich al erg onzeker. 'Niets gaat vanzelf en ik vraag me vaak af of ik het wel goed genoeg doe. Vooral als ik mezelf vergelijk met anderen. Hoe kijken anderen naar mij? Wat vinden ze van mij?' In de kerk is die onzekerheid nog groter. Hij voelt zich beoordeeld en ervaart de druk van

een norm waaraan hij denkt nooit te kunnen voldoen. 'Ik zou mijn vragen wel willen delen tijdens een huisbezoek, maar ik ben bang bestempeld te worden als "ongelovig".' Ook vraagt Bas zich af of en hoe er in de kerk rekening kan worden gehouden met zijn autisme, want hij wil zo graag wat meer erkenning en begrip. 'En ik wil vooral weten hoe ik met mijn autisme de Heere kan dienen – de God Die ik zo nodig heb.'

3. 'Ik heb geen zekerheid in het geloof en ik twijfel eraan of ik die ooit ga vinden'

Het verhaal van Christa

Christa is een vrouw van dertig jaar oud, getrouwd en moeder van een dochtertje van bijna drie. Ze is nog steeds lid van de kerk waarin ze is opgegroeid. Rond haar 21^e heeft ze na lang twijfelen belijdenis gedaan. Christa heeft zich eigenlijk altijd anders gevoeld dan anderen. Ze had weinig veerkracht, angstklachten en depressieve gevoelens. Na de geboorte van hun dochtertje is ze volledig vastgelopen. Ze had last van burn-outklachten, depressiviteit en posttraumatische stress door nare ervaringen tijdens de bevalling. Hierdoor kreeg ze steeds meer vragen over het leven, geloof en identiteit. Uiteindelijk heeft ze anderhalf jaar geleden de diagnose autismespectrumstoornis (ASS) gekregen.

Over haar ervaringen met kerk en geloof vertelt ze het volgende: 'Ik voelde me van jongs af aan anders dan anderen en ik stond voor mijn gevoel altijd buiten de groep. Ook in de kerk. Ik kon niet meekomen met de gevoelens, emoties en ervaringen van anderen en had last van twijfels. Ook had ik moeite met het sociale aspect van de kerk, de dingen die je in groepsverband deed, zoals catechisatie, de jeugdclub en preekbesprekingen. Ik voelde weinig verbon-

denheid met andere gemeenteleden, voelde en beleefde de dingen anders dan zij. Daarom durfde ik vaak geen inbreng te leveren.'

'Wat ik lastig vind aan God is het abstracte, het ongrijpbare en onzichtbare. Hoe moet je dat vatten? Hoe kun je uit de veelheid van verhalen en teksten uit de Bijbel de kern halen? En hoe kun je daarin het totaalplaatje zien? Daar heb ik nog steeds moeite mee. Doordat ik de Bijbel niet goed begrijp, ervaar ik afstand tussen God en mij. Als ik over God nadenk, wordt het al gauw een warboel in m'n hoofd. Abstracte begrippen en kernwoorden als "vergeving van zonden" en "Jezus' lijden en sterven" vind ik lastig. Ik heb moeite om dit te ervaren en toe te passen in mijn eigen leven. Ik heb moeite om contact met God te ervaren. Soms lukt dat even, dan voel ik een glimp van emotie, maar vaak is dat snel weer voorbij. Mijn ervaring en beleving worden bepaald door hoe ik in mijn vel zit. Geloof met "feeling" kan alleen als er ruimte is in mijn hoofd en in mijn hart. Die is er vaak niet. Ik ben er wel veel mee bezig en zie steeds meer dat mijn grootste zonde te maken heeft met mijn gerichtheid op mezelf (en op andere dingen), in plaats van op God en dat ik daarom ook God nodig heb. Ik wil leren Hem meer te zoeken en te vertrouwen.'

'Ik heb moeite met tegenstrijdigheden: Gods genade tegenover Gods toorn, Gods almacht tegenover Gods liefde, door God gezien worden en toch Gods nabijheid in bepaalde situaties niet ervaren. Daarin vind ik het lastig om God te vertrouwen, want voor mijn gevoel garandeert het me niets in dit leven. Ik kan op God vertrouwen, maar nog

steeds ervaringen van diepe eenzaamheid, angst en pijn hebben. Anderen zeggen dan: “Hij is erbij”, maar ik voel dat heel vaak niet. Na mijn nare bevallingservaring had ik bijvoorbeeld heel sterk het gevoel dat Hij er niet bij was. Hier heb ik erg mee geworsteld. Ook met wat die ervaring me zegt over God, en wat dat betekent voor de toekomst. Kan ik er dan wel op vertrouwen dat Hij er is in alle dingen? Dat Hij me ziet en helpt?’

‘Ik heb geen zekerheid in het geloof en ik twijfel of ik die ooit ga vinden. Daar word ik moedeloos van. Is het überhaupt mogelijk om zekerheid te vinden met mijn ASS en mijn weinige gevoel en beleving? Ik voel eigenlijk altijd twijfel en verwarring. Wie ben ik? Wie is God? Wat is waar? Wanneer weet ik het zeker? Wat is in mijn twijfels en moeiten een gevolg van ASS en wat is wellicht toch ongeloof? In die vragen kan ik behoorlijk vastlopen. Tegelijk is er wel een verlangen naar God en de zekerheid dat Hij er is en ik bij Hem moet zijn. Ik leer steeds meer te zeggen: “Heere, ik weet het allemaal niet, maar ik heb U nodig en U weet wat er in mijn hart is. Ik leg het voor U neer.” Uiteindelijk is het meer hopen dan geloven. Maar ik leer wel steeds meer – met alle verwarring en chaos in mijn hoofd – om dat bij Hem te leggen.’

‘Wat ik belangrijk vind, is echtheid. Het gaat om de kern van het geloof. Ik heb niets met een omhaal van woorden, wolligheid en tradities zonder inhoud. Ik kan ook niet tegen preken waarin meer de interpretatie van de dominee centraal staat dan wat er echt in de Bijbel staat. Bij de ene dominee word ik aangesproken en ben ik in staat te gelo-

ven. Ik kom dan verder in de kennis over God en de hoop op Hem. Maar bij een ander kan ik het gevoel hebben net zo goed niet naar de kerk te kunnen gaan. Het doet me dan weinig tot niets. De preekstijl is dus behoorlijk bepalend voor mij. Ik geloof iets niet omdat Calvijn het zo zei, of omdat de dominee het zo ziet, maar alleen als het terug te voeren is op wat God zelf in de Bijbel zegt. Ik heb behoefte aan klare taal, concreetheid, een duidelijke lijn in de preek met een logische opbouw en argumentatie, geen subjectiviteit. Ik heb bijvoorbeeld ook veel moeite met het zogenaamde “met twee woorden spreken”. Maak duidelijk wat je bedoelt, blijf niet in het grijze gebied en dus in onduidelijkheid hangen. Bij de kinderdoop ervaar ik dat bijvoorbeeld sterk. Als in het doopformulier staat dat God ons zijn beloften betuigt en verzegelt, dan kun je daar dus op bouwen. Maar wanneer je vervolgens dingen zegt als: “God belooft... het is een pleitgrond, maar er is geloof nodig en het moet dus nog gegeven worden,” doet dat toch afbreuk aan de waarde van de doop? Ik denk dan: Of God belooft iets en dan is het dus zo, of het is er niet. Ik heb in die zin ook niet zoveel op met het gezag van de dominee *an sich*. Ik beoordeel hem op inhoud en op daden en niet op woorden en positie. Iemand kan wel iets zeggen, maar is het ook waar en blijkt dat ook in de praktijk? Ik ben vooral bezig met het waarom van de dingen, de achtergrond en de argumentatie. Ik heb geen boodschap aan vormen, bijvoorbeeld de zondagsrust. Wat is de kern? Waar gaat het God om? Ik kan dus prima naar de kerk gaan, stilstaan bij God, en die dag ook een boswandeling maken. Tegelijk ben ik me er dan ook bewust van dat ik wellicht anders kijk en niet voldoe aan de sociale norm.’

'Ik heb moeite om de kerkelijke activiteiten vol te houden. Eigenlijk ben ik nooit echt ontspannen in de kerk, alleen als m'n man naast me zit. Ik wil niet naast iemand anders zitten en als dat toch gebeurt, dan heb ik daar veel last van. Ik wil geen hoed dragen, omdat dat me echt hindert in het luisteren en omdat ik dan mezelf niet ben. Het lukt me niet om twee kerkdiensten op een zondag te bezoeken en ook nog ontspannen te zijn. Ik ga liever één keer en lees dan 's middags de preek van de ochtend nog eens na. Daar heb ik meer aan dan dat ik netjes twee keer naar de kerk ga en vervolgens zo'n vol hoofd heb, dat ik de toepassing en dus het contact met God mis. Ik doe vrijwel niet mee aan activiteiten zoals preekbesprekingen, omdat ik niet goed weet wat er van me verwacht wordt, wat ik moet zeggen. Dat kost me te veel energie. Ik heb moeite met een sociaal praatje met een medekerkganger, dat vermijd ik zoveel mogelijk.'

Ik heb geen zekerheid en twijfel of ik die ooit ga vinden.

Als ik geloofservaring lastig vind, is mijn geloof dan wel echt? Wanneer is het geloof meer dan alleen iets verstandelijks? Hoe weet ik dat voor mezelf?

Is het voor iemand met autisme wel mogelijk om een waar geloof te hebben?

Veel mensen met psychische problemen worstelen met hun geloof. Ook mensen met autisme hebben hier regelmatig last van. Dat is niet verwonderlijk, want autisme heeft invloed op je denken, gevoel en gedrag, je relaties en de manier waarop je waarneemt. En dus ook op geloven en de relatie met God. De ervaringsverhalen in dit boek laten zien hoe ingewikkeld geloven kan zijn als je autisme hebt en met welke moeilijkheden mensen worstelen. De auteurs leggen duidelijk uit wat het verband is tussen autisme en geloofsbeleving en geven een antwoord op de kernvragen: mag geloven anders? Kun je echt geloven als je door je autisme minder voelt? Hierbij komt aan de orde wat Maarten Luther schreef over geloof en genade. Het blijkt dat de reformator een verrassend behulpzame boodschap heeft voor mensen met autisme en hun omgeving. Ook voor hen die vanwege psychische problematiek of anderszins worstelen met thema's als geloofszekerheid en vertrouwen op God, is dit boek heel geschikt.

Hanneke Schaap-Jonker is psycholoog en theoloog. Ze werkt als rector van het Kennisinstituut christelijke ggz (Eleos/ De Hoop ggz). Daarnaast is ze bijzonder hoogleraar klinische godsdienstpsychologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Gert van den Brink is theoloog en predikant. Hij doceert filosofie en kerkgeschiedenis aan de Theologische Universiteit Apeldoorn.

ISBN 9789043538442 | NUR 711/770

9 789043 538442

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT